

Problem dyskryminacji w szkole

Referat wygłoszony na Wydziale Nauk Politycznych
i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu

Monika Szczuka-Flis

Gimnazjum nr 4 im. Ignacego Jana Paderewskiego w Pile

Poznań, 2016

Praktycy edukacji i wychowania coraz częściej zwracają uwagę na poważny problem w polskich szkołach – problem dyskryminacji. Uczniowie, którzy należą do jakiejś mniejszości spotykają się z szykanami, przemocą ze strony swoich rówieśników. Jest to problem coraz szerzej dyskutowany w całym środowisku szkolnym. Konieczna zatem jest profilaktyka antydyskryminacyjna, bo skutki dyskryminacji mogą być bardzo poważne. Pod pojęciem dyskryminacji kryje się traktowanie kogoś gorzej niż innych w tej samej sytuacji.

Wpływ dyskryminacji może być jednak jeszcze bardziej szkodliwy, ponieważ nie tylko powoduje obniżenie własnej wartości uczniów i uczennic, ale także obejmuje sferę rzeczywistego działania jednostki. badania potwierdzają, że jeśli ktoś nawet przez krótki czas zajmuje niską pozycję w grupie, to osiąga gorsze rezultaty w wykonywaniu zadań.¹

Szczególną uwagę zwrócić chciałam na problem homofobii w polskiej szkole. Blisko 30% przypadków agresji motywowanej homofobią zdarza się na terenie szkoły. W prawie 50% osobami stosującymi przemoc na tle homofobicznym są koledzy i koleżanki ze szkoły. Takie wyniki przynosi raport *Przemoc motywowana homofobią 2011*. W wielu krajach osoby o innej orientacji niż heteroseksualna nadal są prześladowane, więzione lub skazywane na karę śmierci. Polskie prawo zabrania dyskryminacji z powodu homo – i biseksualizmu. Jednak litera prawa to jedno, a praktyka społeczna to drugie.²

Rodzi się zatem pytanie: Czy polska szkoła potrafi radzić sobie z agresją na tle homofobicznym? Warto przypomnieć, że orientacja homoseksualna, czy biseksualna nie jest chorobą, a osoby homo, czy biseksualne przeżywają swoją seksualność tak samo jak te heteroseksualne. Niestety w rzeczywistości do czynienia mamy w Polsce z wrogością, a czasami wręcz nienawiścią wobec osób o innej orientacji seksualnej niż my sami. Warto przytoczyć tu wyniki badań, które przeprowadzone zostały w 2011 roku i zawarte zostały w raporcie - *Przemoc motywowana homofobią*. Z badań wynika między innymi, że:

- miejscem, w którym geje, lesbijki oraz osoby biseksualne najczęściej doświadczają przemocy fizycznej (szarpanie, potrącanie, bicie, kopanie), według respondentów jest najczęściej ulica (29,2%), a na drugim miejscu szkoła (19,8%);
- przemoc seksualna motywowana homofobią następuje w 30% przypadków osobami stosującymi przemoc seksualną są koledzy i koleżanki ze szkoły.³

¹ K. Raczyńska, A. Synakiewicz, *Szkoła wolna od dyskryminacji. Materiały dla wychowawców i pedagogów szkolnych ze scenariuszami lekcji*, 2013, s. 10

² Ibidem, s.137

³ Ibidem, s.139

Osoby nękanie przez innych uczniów zmagają się z wieloma problemami. Wymienić tu można spadek samooceny, nerwowość, depresję, czy zaburzenia psychosomatyczne. Prześladowanie osób o innej orientacji niż heteroseksualizm staje się także przyczyną samobójstw. Uczniowie nękanie przez swoich rówieśników tracą także motywację do nauki, zwiększa się ich absencja w szkole, częściej wpadają w nałogi, czy uciekają z domu. W konsekwencji – wrażliwości na różnice płci brakuje zarówno w świadomości nauczycieli, uczniów i rodziców, jak i w programach profilaktycznych wytwarzanych przez specjalistów czy szkoły”.⁴

Teza ta znajduje potwierdzenie w wynikach prowadzonych przez Chmurę-Rutkowską badań nad motywowaną płcią przemocą rówieśniczą w gimnazjach, pokazujących, że zjawisko to, choć obecne w szkołach, jest ignorowane przez dorosłych, niewykazujących rzeczywistego zainteresowania udzieleniem pomocy osobom doświadczającym przemocy. Nauczyciele i nauczycielki najczęściej sugerują, że osoby doświadczające przemocy powinny trzymać się z daleka od jej sprawcy i przyjąć bierną postawę: nie odzywać się, ignorować ataki, unikać osób dopuszczających się przemocy, a w razie konieczności – uciekać. Jak stwierdzały badane nastolatki, dorośli (zarówno rodzice, jak i kadra nauczycielska) dają im do zrozumienia, że mają ich angażować jedynie w przypadku „naprawdę” niebezpiecznych sytuacji, jednak, między innymi ze względu na fakt, że w szkołach brakuje jasno określonych procedur postępowania w przypadku przemocy seksualnej, uczniowie i uczennice nie wiedzą, co to w zasadzie oznacza. W rezultacie, w obawie przed dalszym napiętnowaniem lub obarczaniem winą osoby doświadczającej przemocy, najczęściej nie zwracają się do dorosłych o pomoc.⁵

Współczesna szkoła musi zmierzyć się z problemem dyskryminacji w tymże kontekście. Jest to problem niezwykle ważny i zarazem bardzo trudny. Kadra nauczycielska też nie zawsze przygotowana jest właściwie do radzenia sobie z problemem homofobii. Coraz więcej treści na temat nienawiści wobec osób homo – i biseksualnych musi pojawić się na zajęciach. Szkoła jest tym miejscem gdzie problem ten musi być podejmowany, aby skutecznie zapobiegać przemocy na tle homofobicznym.

⁴ I. Chmura-Rutkowska, Przemoc rówieśnicza w gimnazjum, a płęć: kontekst społeczno-kulturowy, Forum Oświatowe, 2012, nr 1, s. 44

⁵ p.red. K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, Raport z badań Dyskryminacja w szkole – obecność nieusprawiedliwiona. O budowaniu edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce, Warszawa 2015.

Zastanówmy się co możemy zrobić? Co może zrobić polska szkoła? Co może zrobić nauczyciel, aby szkoła była dla każdego ucznia miejscem po prostu bezpiecznym. Z pewnością konieczne są rozmowy na temat homofobii. Rozmowy na różnych zajęciach, nie tylko na lekcjach wychowawczych, ale także np. na zajęciach języka polskiego przy okazji omawiania utworów poruszających związki uczuciowe z osobami tej samej płci. Organizować można dyskusje, debaty na temat zjawiska homofobii wśród ludzi. Tworzyć można wystawy zwalczające homofobię wśród społeczeństwa. Ponadto warto podejmować współpracę z różnymi organizacjami pozarządowymi, które przeciwdziałają homofobii. W moim odczuciu niezmiernie ważna jest także postawa samego nauczyciela. W tym kontekście ważne są jasne komunikaty negujące wszelkie postawy i zachowania homofobiczne. Sprawca danego zajęcia uświadomiony powinien być należycie, iż prześladowanie innych jest aktem przemocy i jest zakazane przez polskie prawo. Konieczne jest także przedstawienie konsekwencji takiego zachowania. W grę wchodzi możliwość obniżenia oceny z zachowania, a nawet możliwość usunięcia ze szkoły.

Każdy z nas bez względu na to jaką pełni rolę nie może być obojętny na zachowania homofobiczne. Szkoła powinna być miejscem, które zapewnia i gwarantuje wszystkim uczniom poczucie bezpieczeństwa. Każdy uczeń odczuwa potrzebę przynależności, a naszym zadaniem, zadaniem polskiej szkoły jest zapewnienie jej realizacji.

Kolejnym problem polskiej edukacji w XXI wieku jest równość płci w szkole.

Kobiety stanowią 70% światowej liczby osób żyjących za mniej niż dolara dziennie. Feminizacja biedy, zjawisko lepkiej podłogi i szklanego sufitu, dyskryminacja kobiet w życiu zawodowym to tylko niektóre przejawy nierówności płci. Czy polski system edukacji przyczynia się do dyskryminacji kobiet? Czy staje na wysokości zadania i wypełnia swoją misję wyrównywania szans uczniów i uczennic? Czy pozwala na rozwijanie pełni potencjału dzieci i młodzieży niezależnie od płci? A może pełni funkcję konserwującą, podtrzymując nierówne pozycje kobiet i mężczyzn w społeczeństwie? ⁶

Istnieje jeden, wąsko określony sposób funkcjonowania w świecie, który jest zawsze obecny, propagowany i narzucany w obrębie sformalizowanej edukacji. Edukacja to nie tylko

⁶ K. Raczyńska, A. Synakiewicz, Szkoła wolna od dyskryminacji. Materiały dla wychowawców i pedagogów szkolnych ze scenariuszami lekcji, 2013, s. 41

nauka przedmiotów. To również uczenie heteroseksualnej „normalności”, czyli życia w monogamii, w związku małżeńskim, posiadania własnych, biologicznych dzieci.⁷

Przedstawić zatem pragnę jak to już w wychowaniu przedszkolnym tworzy się normy, które kategoryzują ludzi ze względu na płciowość. Już tak naprawdę od momentu narodzin dziewczynki i chłopcy są nierówno traktowani. Wskazują na to niejednokrotnie zachowania rodziców, czy chociażby przedmioty, którymi otaczane są dzieci już od wczesnego dzieciństwa. Zabawki dziewczynek to przede wszystkim lalki, czy przedmioty do gotowania. Kształtują one pewne cechy charakteru np. opiekuńczość, troska i dbałość o innych. Dla chłopca zabawki stanowią samochodziki, pistolety, czy żołnierzyki. Mężczyzna zatem ma być odważny, aktywny, ma posiadać władzę.

Z badań poświęconych szkolnym wspomnieniom uczennic wynika, że bardzo często konfrontowane były z sytuacjami nieufności w stosunku do posiadanych przez nie zdolności czy wiedzy. Nauczyciele bardzo często przypuszczali, iż posiadana przez nie wiedza jest efektem zastosowania pamięciowej strategii uczenia się (bez zrozumienia). Ponadto sugerowali, że dziewczęta uczą się jedynie w celu zdobycia dobrego stopnia, nie interesując się danym zagadnieniem. Nierzadko spotykały się z formułowanym wprost stwierdzeniem o braku zdolności. Często też osiągały określone korzyści („ulgi”), spotykając się z protekcyjnym traktowaniem ze strony nauczycieli.⁸

Badania na temat nierówności płci w szkole wskazują na stereotypową organizację pracy podczas imprez szkolnych, wycieczek, obozów, biwaków itp. W wielu szkołach uzależnia się program zajęć od płci – dziewczynki uczą się zupełnie innych rzeczy niż chłopcy, na przykład na zajęciach technicznych chłopcy uczą się majsterkować, natomiast dziewczynki szyć i gotować, na zajęciach informatycznych dziewczynki zajmują się doбором szaty graficznej i treścią stron internetowych, a chłopcy ich programowaniem. Normą są seksistowskie uwagi, komentarze, żarty ze strony kadry nauczycielskiej wygłaszane podczas zajęć, a także przyzwalanie młodzieży na takie wypowiedzi podczas lekcji.⁹

Powstaje zatem pytanie - Co polska szkoła może zrobić w kontekście równości płci? Z pewnością konieczne jest zwracanie uwagi na rolę kobiet w różnych dziedzinach życia. Coraz bardziej powszechne staje się także używanie żeńskich odpowiedników nazw

⁷ L. Kopciwicz, E. Zierkiewicz, Koniec mitu niewinności? Płeć i seksualność w socjalizacji i edukacji, Warszawa 2009, s. 89

⁸ Ibidem, s. 20

⁹ K. Raczyńska, A. Synakiewicz, Szkoła wolna od dyskryminacji. Materiały dla wychowawców i pedagogów szkolnych ze scenariuszami lekcji, 2013, s. 47

zawodów. Także przekazywane przez nauczycieli treści wolne powinny być od jakiegokolwiek dyskryminacji ze względu na płeć. Wielką rolą nauczyciela jest tworzenie wzorców osobowych wolnych od stereotypu.

Do nowszych badań materiałów edukacyjnych należy publikacja „Męskość i kobiecość w lekturach szkolnych”. Analiza treści lektur w szkole podstawowej i gimnazjum z perspektywy równości płci, wydana w 2014 roku w ramach projektu badawczego „Równia literacka”.¹⁰ Przedstawiono w niej wyniki analizy 34 lektur omawianych w szkole podstawowej i gimnazjum, której celem było określenie wizerunków płci w wybranych tekstach. Pierwszy wniosek płynący z badań dotyczy mniejszej reprezentacji dziewcząt niż chłopców wśród pierwszo i drugoplanowych postaci w książkach: dziewczynki-bohaterki pojawiają się tylko w pięciu lekturach dla szkoły podstawowej i jednej dla gimnazjum.¹¹ Po drugie, i chłopcy/mężczyźni, i dziewczynki/kobiety przedstawiane są często w sposób stereotypowy. Książkowi chłopcy muszą nieustannie aspirować do męskości, podejmując różnego rodzaju wyzwania; mężczyźni męskość swą ustawicznie podkreślają. Chłopcy są odważni, aktywni, nie okazują uczuć takich jak smutek i strach, za to buntują się i przeciwstawiają.¹²

Dziewczynki stanowią dalszoplanowe bohaterki, przedstawiane jako pasywne, słabe, lękliwe, potrzebujące opieki i pomocy ze strony będących ich przeciwieństwem chłopców. Pojawiające się czasem bohaterki-„chłopczyce”, cenione za zachowanie się, jakby nie były dziewczynkami, wcześniej czy później za swoje niestandardowe postępowanie zostają ukarane: odrzuceniem lub odmową miłości.¹³

Szkoła oczekuje od dzieci określonych zachowań - innych od dziewczynek, innych od chłopców, przy czym, zwłaszcza na wcześniejszym etapie edukacyjnym, nagradza przede wszystkim te zachowania, które zwykle przypisywane są dziewczynkom, takie jak – pilność, posłuszeństwo, szeroko rozumiana „grzeczność”. Jednak to w ostatecznym rozrachunku cechy „chłopięce” – indywidualizm, pewna buntowniczość, bystrość – są „nagradzane” w „dorosłym” świecie.¹⁴

¹⁰ p.red. R.Rienta i in., Męskość i kobiecość w lekturach szkolnych. Analiza treści lektur w szkole podstawowej i gimnazjum z perspektywy równości płci, Wrocław 2014.

¹¹ p.red. R.Rienta i in., Męskość i kobiecość w lekturach szkolnych. Analiza treści lektur w szkole podstawowej i gimnazjum z perspektywy równości płci, Wrocław 2014, s. 56

¹² Ibidem, s.56

¹³ Ibidem, s.32-34

¹⁴ A. Dzierzgońska, E.Rutkowska, Ślepa na płeć. Edukacja równościowa po polsku. Raport krytyczny. Fundacja Feminoteka, Warszawa 2008, s. 21

Reasumując, szkoła jak już wcześniej wspomniałam powinna być miejscem bezpiecznym dla każdego ucznia. Powinna być miejscem w którym każdy młody człowiek darzony będzie szacunkiem i w pełni będzie mógł rozwijać swoje umiejętności. Każdy nauczyciel zobowiązany jest do reagowania na jakiegokolwiek przejawy dyskryminacji. W polskiej szkole konieczna zatem jest edukacja antydyskryminacyjna. Wdrażane powinny być programy zakładające eliminację wszelkich przejawów dyskryminacji, a kadra pedagogiczna zadbać powinna o podnoszenie kompetencji pedagogicznych w kontekście równego traktowania i dyskryminacji.

Bibliografia

Raczyńska K., Synakiewicz A., Szkoła wolna od dyskryminacji. Materiały dla wychowawców i pedagogów szkolnych ze scenariuszami lekcji wychowawczych, Oficyna Prawa Polskiego, 2013.

Kopciewicz L., Zierkiewicz E., Koniec mitu niewinności? Płeć i seksualność w socjalizacji i edukacji, Warszawa 2009.

Dambach Karl E., Mobbing w szkole. Jak zapobiegać przemocy grupowej, Gdańsk 2003.

Guerin S., Hennessy E., Przemoc i prześladowanie w szkole. Skuteczne przeciwdziałanie agresji wśród młodzieży, Gdańsk 2008.

I. Chmura-Rutkowska, Przemoc równieśnicza w gimnazjum, a płeć: kontekst społeczno-kulturowy, Forum Oświatowe, 2012.

p.red. R.Rienta i in., Męskość i kobiecość w lekturach szkolnych. Analiza treści lektur w szkole podstawowej i gimnazjum z perspektywy równości płci, Wrocław 2014.

A. Dzierzgowska, E.Rutkowska, Ślepa na płeć. Edukacja równościowa po polsku. Raport krytyczny. Fundacja Feminoteka, Warszawa 2008.

K. Gawlicz, P. Rudnicki, M. Starnawski, Raport z badań Dyskryminacja w szkole – obecność nieusprawiedliwiona. O budowaniu edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce, Warszawa 2015.